

УДК 373.3.035:34

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-213-366-369

МАХНОВЕЦЬ Володимир Григорович –

аспірант факультету педагогічної освіти та соціальної роботи
Волинського національного університету імені Лесі Українки

ORSID: <https://orcid.org/0009-0000-9577-5965>

e-mail: machnovец@ukr.net

ПРАВОВИХОВНА РОБОТА ЗІ ЗДОБУВАЧАМИ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ: АСПЕКТИ ЗМІСТОВОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Сучасний вектор розвитку українського суспільства, спричинений війною з росією, світовою глобалізацією, спрямовує ціннісні орієнтири на збереження української державності через подолання правового нігілізму, формування високої правової культури, активної, свідомої громадянської позиції кожної людини, що, вочевидь, актуалізує необхідність правової освіти, правового виховання, правовиховної роботи зі здобувачами освіти.

У статті проаналізовано деякі аспекти змістової характеристики правовиховної роботи зі здобувачами початкової освіти, представлені у науковому дискурсі. Актуалізовано необхідність правової освіти, правового виховання, правовиховної роботи зі здобувачами освіти у площині сучасного вектору розвитку українського суспільства. Опрацьовано основні дефініції, що поглиблюють змістові характеристики феномену «правовиховна робота»: «право», «правове виховання», «правова робота». З'ясовано, що поняття «правове виховання» характеризується вченими у широкому і вузькому контекстах. Представлено наукові позиції щодо сутності, змісту правового виховання, завдань, які повинні вирішуватися у процесі правового виховання здобувачів освіти. Уточнено співвіднесеність змісту понять «правове виховання», «правова робота», «правовиховна робота». Узагальнено, що правовиховна робота є одночасно засобом і напрямом, невід'ємною складовою правової діяльності. Запропоновано авторське трактування поняття «правовиховна робота» як системи заходів, зорієнтованих на використання необхідних психолого-педагогічних, правових та спеціальних знань, умінь і навичок, що дозволить сформувати в здобувачів початкової освіти високий рівень правової свідомості, виробити у них навички і звички правомірної поведінки.

Перспективами подальших наукових пошуків вважаємо розкриття стану підготовки майбутнього вчителя до організації правовиховної роботи зі здобувачами початкової освіти.

Ключові слова: здобувач освіти, змістова характеристика, початкова освіта, право, правове виховання, правова робота, правовиховна робота.

МАХНОВЕЦЬ Володимир Григорович –

postgraduate student of the Faculty of Pedagogical Education and Social Work of Lesya Ukrainka Volyn National University

ORSID: <https://orcid.org/0009-0000-9577-5965>

e-mail: machnovец@ukr.net

LEGAL EDUCATIONAL WORK WITH PRIMARY EDUCATION STUDENTS: ASPECTS OF CONTENT CHARACTERISTICS

The modern vector of the development of Ukrainian society, caused by the war with Russia, world globalization, directs value orientations to the preservation of Ukrainian statehood through the overcoming of legal nihilism, the formation of a high legal culture, an active, conscious civic position of each person, which, obviously, actualizes the need for legal education, legal upbringing, legal educational work with students.

The article analyzes some aspects of the substantive characteristics of legal educational work with students of primary education, presented in scientific discourse. The need for legal education, legal education, and legal educational work with students in the plane of the modern vector of the development of Ukrainian society has been updated. The main definitions deepening the substantive characteristics of the phenomenon of "legal educational work" are analyzed: "law", "legal education", "legal work". It was found that the concept of "legal education" is characterized by scientists in broad and narrow contexts. In particular, in a broad sense, the legal education of an individual is interpreted as a versatile process of influence on his legal awareness and legal culture, which includes the influence of the social system of life, current legislation, legal practice, moral atmosphere, traditions of society, education and social training. Scientific positions on the essence, content of legal education, tasks that must be solved in the process of legal education of education seekers are presented. The correlation of the content of the concepts "legal education", "legal work", "legal educational work" has been clarified. It is summarized that legal educational work is both a means and a direction, an integral component of legal activity. The author's interpretation of the concept of "legal educational work" is proposed as a system of measures aimed at the use of the necessary psychological-pedagogical, legal and special knowledge, abilities and skills, which will allow students of primary education to form a high level of legal awareness, develop skills and habits of lawful behavior in them.

Key words: education seeker, content characteristics, primary education, law, legal education, legal work, legal educational work.

*Якщо твої плани розраховані на рік – сій жито,
якщо на десятиліття – сади дерева,
якщо на віки – виховуй дітей*

Народна мудрість

через подолання правового нігілізму, формування високої правової культури, активної, свідомої громадянської позиції кожної людини, що, вочевидь, актуалізує необхідність правової освіти,

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Сучасний вектор розвитку українського суспільства, спричинений війною з росією, світовою глобалізацією, спрямовує ціннісні орієнтири на збереження української державності

правового виховання, правовиховної роботи зі здобувачами освіти.

Стратегічні напрями державної політики у площині правовиховної роботи визначаються низкою нормативно-правових документів: Закон України «Про освіту» (2017), Національна програма правової освіти населення (2001), Концепція Нової української школи (2016), націлюючи на формування соціально зрілої, вільної особистості, яка володіє правовими знаннями, поважає право і законність, уважає їх вищими соціальними цінностями, реалізовує власну громадянську активність у правомірній поведінці [8].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. (О. Акімова, Н. Головка, В. Головченко, Н. Калашник, О. Михайленко, О. Павлишин, В. Рибалко, Т. Смагіна, В. Тацій, Т. Яценко та ін.) засвідчив, що у наукових розвідках студіюються проблеми правового виховання; набувають все більшого значення питання впливу правовиховної роботи на свідомість, поведінку й діяльність особистості (Л. Єремєєва, Г. Єфремова, Л. Зюбін, Ю. Кобринський, Г. Мінковський, В. Тищенко, А. Тузов, В. Устинова та ін.), змістового наповнення й організації громадянського і правового виховання молодших школярів (В. Антонова, Е. Каширцева, Т. Коршунова, А. Нікітін, Я. Соколов та ін.). Однак попри безсумнівне наукове значення цих досліджень важливі аспекти змістової характеристики правовиховної роботи, зокрема зі здобувачами початкової освіти, потребують ґрунтовного теоретичного опрацювання.

Мета статті – проаналізувати деякі аспекти змістової характеристики правовиховної роботи зі здобувачами початкової освіти, представленими у науковому дискурсі.

Виклад основного матеріалу дослідження. У контексті порушеної проблеми згідно з визначеною метою опрацюємо основні дефініції, що, на наш погляд, поглиблюють змістові характеристики феномену «правовиховна робота», а саме: «право», «правове виховання», «правова робота», звертаючись, передусім, до довідкових видань.

Зокрема, за тлумачним словником української мови поняття «право» трактується у різних значеннях, як-от: «система встановлених державою правил і норм, які регулюють відношення між громадянами; наука, що вивчає ці правила в законодавстві; надана законами держави можливість здійснювати що-небудь; можливість робити щось у результаті якоїсь дії» [6, с. 356].

У філософському словнику термін «право» визначається як «система загальнообов'язкових соціальних норм, а також стосунків, закріплених державою за допомогою цих норм, які охороняються нею; містить також права, свободи і обов'язки людини і громадянина, що визначають правовий статус особистості» [10, с. 501]. Наголошується на тому, що право є важливим і необхідним інструментом державного управління, формою реалізації державної політики і водночас важливим показником статусу людини у суспільстві й державі. При цьому наявність права декларує можливість значному колу суспільних

взаємозалежностей набуття характеру правових відносин, учасники яких стають носіями юридичних прав і обов'язків.

Існує думка (А. Гетьман, Л. Герасіна, О. Данильян та ін.), що поняття «правове виховання» характеризується вченими у широкому і вузькому контекстах. Зокрема, у широкому значенні правове виховання особистості трактується як різнобічний процес впливу на її правосвідомість і правову культуру, який включає вплив суспільного устрою життя, чинного законодавства, юридичної практики, моральної атмосфери, традицій суспільства, освіти та соціального навчання» [3].

Конструктивною нам видається позиція науковців (Г. Задорожна, А. Мелехін та ін.), згідно з якою правове виховання розглядається як процес цілеспрямованого і систематичного впливу на свідомість і культуру поведінки членів суспільства, що здійснюється для досягнення необхідного рівня правових знань, формування глибокої поваги до закону і звички точного виконання його вимог на основі особистого переконання [5, с. 14].

За слушно визначенням Л. Вісоцької, метою правового виховання є «формування і вдосконалення правової культури громадян, а саме: засвоєння кожним громадянином цінності права, поваги до нього, знання приписів правових норм і переконаність у необхідності їх дотримання, розв'язання конфліктів за допомогою юридичних процедур, повага до прав людини і громадянина; становлення і зміцнення високої правової культури особистості в єдності розвиненої правової свідомості та усвідомленої правомірної поведінки індивідів; боротьба з правопорушеннями, попередження протиправних дій; усунення правового нігілізму та інших дефектів правосвідомості» [2, с. 273].

Ми поділяємо думку вчених, за якою правове виховання дифініціюється як цілеспрямована діяльність щодо передачі від одного покоління до іншого правової культури, правового досвіду, правових ідеалів і механізмів вирішення конфліктів у суспільстві, маючи на меті розвиток правової свідомості людини і правової культури суспільства загалом, забезпечуючи поведінку, що узгоджується з потребами і цінностями правової держави.

Нам видається суттєвим твердження, що сутністю правового виховання є формування настанови на узгодження власних очікувань, бажань з інтересами й очікуваннями суспільства. При цьому змістом правового виховання є залучення людей до знань про державу і право, законність, права і свободи особистості, розуміння сутності правових учень, доктрин, вироблення у громадян стійкої орієнтації на законслухняну поведінку. І щонайголовніше, в процесі різноманітної соціальної практики правове виховання покликане «створити спеціальний інструментарій для донесення до розуму і почуттів кожної людини правових цінностей» [5, с. 14].

Щодо правового виховання здобувачів початкової освіти, то, як зауважує Д. Єрмоленко, цей процес спрямований на досягнення таких цілей:

- забезпечення формування необхідних правових уявлень школярів, виховання на основі

правових знань поваги до закону, розуміння необхідності його дотримання;

- допомога стримувати учнів з нестійкими моральними та правовими уявленнями від здійснення негативних вчинків і правопорушень.

При цьому у першому випадку об'єктом правового виховання є всі молодші школярі. У другому – правове виховання спрямоване на тих, для кого характерним є відхилення в поведінці [4].

У площині порушеної проблеми присутній інтерес становлять наукові дослідження (О. Ковальська, М. Фіцула та ін.), де чітко окреслюються завдання, які повинні вирішуватися у процесі правового виховання здобувачів освіти загальноосвітніх шкіл, а саме:

- формування поваги до осіб, що охороняють правопорядок в країні, до законів і правил співжиття, зокрема до правил поведінки учнів у школі та за її межами;

- усвідомлене виконання прийнятих правомірних стандартів (правил) поведінки;

- розуміння невідворотності особистісної відповідальності і покарання за скоєні правопорушення;

- нетерпимості до порушників законів і правил співжиття і потреби вести активну боротьбу з правопорушеннями [7; 9].

При організації правовиховної діяльності школярів, за твердженням Л. Хомич, мають бути ураховані моральні, пізнавальні й практичні аспекти.

Моральний аспект, на думку вченої, спрямований на формування в учнів уявлень про відповідність наших законів і прав моральним настановам більшості членів суспільства, нормам моральності; поважливого ставлення до права, правоохоронних органів; переконаності в необхідності боротьби за дотримання законності і правопорядку.

Пізнавальний аспект полягає в оволодінні знаннями права; глибокому усвідомленні регулятивних функцій права, його ролі в удосконаленні суспільних відносин; розширенні знань учнів про шляхи боротьби з правопорушеннями і злочинністю.

Практичний аспект характеризується формуванням в учнів відповідних умінь і навичок застосування правових норм для підтримання законності і правопорядку; створенням стійких звичок із дотримання моральних і правових вимог [11]. Ми суголосні з думкою вченої, що зорієнтованість здобувачів освіти на правильну, тобто регульовану в правовому плані, поведінку допоможе перетворити їхні знання у переконання, що може бути потужним чинником у правовиховній діяльності кожної особистості.

Щодо поняття «правова робота», то В. Алещенко вивчає його у порівнянні з правовим вихованням як більш вузьке поняття, обґрунтовуючи свою позицію тим, що правове виховання – це діяльність, яка забезпечує передачу правової культури, правового досвіду, правових ідеалів і механізмів, досвід вирішення конфліктів у суспільстві від одного покоління до іншого, що має

на меті розвиток правосвідомості людини і правової культури суспільства загалом [1].

На нашу думку правове виховання є елементом правовиховної роботи, тобто складовою частиною виховної роботи загалом. Очевидно, що правове виховання не може існувати окремо від правової роботи. У свою чергу її ефективність не може бути забезпечена без належного правового виховання, яке формує у здобувачів освіти усвідомлення права як складної цілісної системи соціальних правил, що покликані державою формувати настанови щодо правомірної поведінки людей, визначати критерії їхніх можливостей, міри дозволеного, законність певних вчинків, порушення яких спричиняє відповідальність.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок напряму. Отже, резюмуючи викладене вище, є підстави стверджувати, що правовиховна робота є одночасно засобом і напрямом, невід'ємною складовою правової діяльності, під якою у площині дослідження розуміємо систему заходів, зорієнтованих на використання необхідних психолого-педагогічних, правових та спеціальних знань, умінь і навичок, що дозволить сформувати в здобувачів початкової освіти високий рівень правової свідомості, виробити у них навички і звички правомірної поведінки. Ми глибоко переконані в тому, що здобувачі початкової освіти у право-регульованому плані є тими «чистими аркушами», які можна і треба заповнювати, даючи їм перспективу на майбутнє. Саме тому організація правовиховної роботи має бути націлена на формування у молодших школярів розуміння необхідності дотримання закону, доцільності правомірної поведінки, толерантного співжиття в соціумі, життєвої справедливості.

Перспективами подальших наукових пошуків вважаємо розкриття стану підготовки майбутнього вчителя до організації правовиховної роботи зі здобувачами початкової освіти.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Алещенко В. Правове виховання у механізмі формування правової свідомості військовослужбовців Збройних Сил України: навч.-мед. посіб. К.: НАОУ. 2008. 223 с.
2. Висоцька Л. В. Правова освіта в соціокультурному просторі громади. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2015. Випуск № 8 (52). С. 273–283.
3. Гетьман А. П., Герасіна Л. М., Данильян О. Г. та ін. Правове виховання в сучасній Україні: монографія / За ред. В. Я. Тація, А. П. Гетьмана, О. Г. Данильяна. Х.: Право, 2010. 368 с.
4. Єрмоленко Д. О. До питання про принципи правового виховання молоді. *Науковий вісник Ужгородського нац. ун-ту: Серія ПРАВО*. 2015. Випуск №32. Том 1. С. 25-28.
5. Задорожна Г. Правове виховання особистості дитини: поняття, сутність, особливості. *Педагогічний часопис Волині*. 2017. № 4 (7). С. 12-17.
6. Івченко А. Тлумачний словник української мови. Харків: Фоліо. 2006. 540 с.
7. Ковальська О.П. Управління правовою освітою у загальноосвітніх навчальних закладах : дис. канд. пед. наук, спец. 13.00.06 – теорія і методика управління освітою. Київ: 2012. 240 с.

8. Національна програма правової освіти населення: Затверджено Указом Президента України від 18.10.2001 р. № 992/2001: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/992/2001#Text>

9. Фіцула М. М. Правове виховання учнів: методичний посібник. К.: ЗМН. 1997. 148 с.

10. Філософський словник / ред.-упоряд. В. І. Шинкарук. 2-е вид., перероб. і доп. К.: Гол. ред. УРЕ, 1986. 800 с.

11. Хомич Л. О. Професійно-педагогічна підготовка вчителя початкових класів. К.: Магістр S, 1998. 199 с.

REFERENCES

1. Aleshchenko, V. (2008). Pravove vykhovannia u mekhanizmi formuvannia pravovoi svidomosti viiskovosluzhbovtiv Zbroinykh Syl Ukrainy [Legal education in the mechanism of formation of legal consciousness of servicemen of the Armed Forces of Ukraine]: navch.-med. posib. K.: NAOU. 223 s. [in Ukrainian]

2. Vysotska, L. V. (2015). Pravova osvita v sotsiokulturnomu prostori hromady. Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnologii [Legal education in the socio-cultural space of the community]. Sumy: SumDPU imeni A. S. Makarenka. Vypusk № 8 (52). S. 273–283 [in Ukrainian]

3. Hetman, A. P., Herasina, L. M., Danylian, O. H. (2010). ta in. Pravove vykhovannia v suchasni Ukraini [Legal education in modern Ukraine]: monohrafiia / Za red. V. Ya. Tatsiia, A. P. Hetmana, O. H. Danyliana. Kh.: Pravo, 368 s. [in Ukrainian]

4. Iermolenko, D. O. (2015). Do pytannia pro pryntsyupy pravovoho vykhovannia molodi [To the question of the principles of legal education of youth To the question of the principles of legal education of youth]. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho nats. un-tu: Seriia PRAVO. Vypusk №32. Tom 1. S. 25-28 [in Ukrainian]

5. Zadorozhna, H. (2017). Pravove vykhovannia osobystosti dytyny: poniattia, sutnist, osoblyvosti [Legal upbringing of a child's personality: concept, essence, features]. Pedahohichni chasopys Volyni. №4 (7). S. 12-17 [in Ukrainian]

6. Ivchenko, A. (2006). Plumachnyi slovnyk ukrainskoi movy [Explanatory dictionary of the Ukrainian language]. Kharkiv: Folio. 540 s. [in Ukrainian]

7. Kovalska, O. P. (2012). Upravlinnia pravovoiu osvitoiu u zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh [Management of legal education in general educational institutions]: dys. kand. ped. nauk, spets. 13.00.06 – teoriia i metodyka upravlinnia osvitoiu. Kyiv: 240 s. [in Ukrainian]

8. Natsionalna prohrama pravovoi osvity naselennia [National program of legal education of the population]: Zatverdzheno Ukazom Prezydenta Ukrainy vid 18.10.2001r. №992/2001: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/992/2001#Text> [in Ukrainian]

9. Fitsula, M. M. (1997). Pravove vykhovannia uchniv [Legal education of students]: metodychni posibnyk. K.: IZMN. 148 s. [in Ukrainian]

10. Filozofskyi slovnyk (1986). [Philosophical dictionary] / red.-uporiad. V. I. Shynkaruk. 2-e vyd., pererob. i dop. K.: Hol. red. URE, 800 s. [in Ukrainian]

11. Khomych, L. O. (1998). Profesiino-pedahohichna pidhotovka vchytelia pochatkovykh klasiv [Professional and pedagogical training of primary school teachers]. K.: Mahistr S. 199 s. [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

МАХНОВЕЦЬ Володимир Григорович – аспірант факультету педагогічної освіти та соціальної роботи Волинського національного університету імені Лесі Українки.

Наукові інтереси: підготовка майбутнього вчителя до організації правовиховної роботи зі здобувачами початкової освіти.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

MAKHNOVETS Volodymyr Hryhorovych – postgraduate student of the Faculty of Pedagogical Education and Social Work of Lesya Ukrainka Volyn National University.

Scientific interests: preparation of the future teacher for the organization of legal educational work with students of primary education.

Стаття надійшла до редакції 04.02.2024 р.

УДК 323.1:316.347

DOI: 10.36550/2415-7988-2024-1-213-369-373

ФІЛІПЧУК Оксана Романівна –

аспірантка факультету педагогічної освіти та соціальної роботи Волинського національного університету імені Лесі Українки

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-0566-5102>

e-mail: oksanaf29041985@gmail.com

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті опрацьовано деякі теоретичні аспекти проблеми формування національної ідентичності через аналіз сучасного наукового тлумачення феномену «національна ідентичність». З'ясовано, що для сучасного етапу характерна множинність дискурсивно зумовлених інтерпретацій поняття національної ідентичності та специфіки її формування. Проведено аналіз сучасного понятійного апарату, пов'язаного з категорією «національна ідентичність», а також визначено співвідношення з етнічною і громадянською складовою цього терміну. Національна ідентичність розглядається як складна система, здатна до самоорганізації, і як політична складова різних аспектів суспільного життя. Констатовано відсутність єдності у розумінні та тлумаченні зазначеного поняття в дослідженнях і зроблена спроба систематизації підходів до розуміння предмета дослідження. Виявлено різноаспектні погляди щодо дифініціювання поняття «національна ідентичність», яке активно використовується представниками різних теоретичних наукових напрямів, що й спричиняє достатньо широкий діапазон його тлумачень. Запропоноване авторське тлумачення поняття «національна ідентичність» як інтегративної якості, що відображає усвідомлення особистістю своєї приналежності до спільноти громадян країни, виявляється в політичній культурі, національній відкритості, прийнятті національних інтересів, засальнонаціональних цінностей, консолідуючої національної ідеї, що гармонізує з ідеєю патріотизму відповідно до вимог державної цілісності та монолітної єдності країни. Викладено авторську позицію з проблеми сучасної інтерпретації концепту «національна ідентичність». Узагальнено, що криза сучасної соціокультурної реальності не лише актуалізує звернення до засадничих основ формування і розвитку національної ідентичності, але і відкриває нові проблеми її розуміння.

Ключові слова: ідентифікація, ідентичність, інтегративна якість, нація, національна ідентичність, національна ідея, національні інтереси.